

DESCARTES'İN MİMARLIK METAFORLARIYLA AÇILAN KANALLAR

Canals Etched with Descartes' Metaphors on Architecture

Barışcan DEMİR*

ÖZET

Allos (öteki) ile *agoreuo*'yu (konuşmayı) buluşturan *allegoria* (alegori) kavramını "öteki konuşma" olarak değerlendirebiliriz. Konuşmada öteki olan, yani *allos*, toplu halde söylenenin, yani *agoreuo*'nun dışında olduğu için ötekidir. Bu anlamda "öteki" olan, ilk bakışta dışarıda bırakılmış olanı imliyor gibi görünse de, aslında her alegorik bütün, okurun metnin gövdesinden dışarı çıkıp tekrar içeri girmesine, yani aynı metne bir de ötekinin konuşmasıyla bakabilmesine izin veren bir biçim olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla bir alegori bütünü sayılan her metaforik gösterge dizisini, yazar tarafından metne yerleştirilmiş olan bilinçdışı bir oluk, metnin dışarıyla içerisini birbirine bağlayan sembolik bir kanal olarak da değerlendirebiliriz. Her metaforun böyle bir alan açtığı söylenebilecek olsa da, özellikle mimarlık metaforları, söz konusu alegorik geçitleri metinlerin katı duvarları arasındaki kapılar ya da pencereler olarak yorumlamamızı kolaylaştıracak biçimleri de karşımıza çıkarmaktadır. Bu yazıda da, Descartes'in *Yöntem Üzeline Konuşma*'sına, filozofun kendisi tarafından metne yerleştirilmiş olan bu pencere ve kapılarından sızmayı deneyeceğiz. Bu amaç doğrultusunda ilkin, filozofa bir mimara yaklaşır gibi yaklaşabilmek adına, her şeyden önce Descartes'ı çoklu mekânların üreticisi olarak yeniden keşfedeceğiz. Dolayısıyla Descartes'in düşüncesinde kurulan "içeri"yi, ardından da bizi "içeri"den "dışarı"ya bağlayacak kanalları ve son olarak da yine bizzat filozofun inşa ettiği "dışarı"yı keşfedeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Descartes, mimari, metafor, mekân, içeri, dışarı.

ABSTRACT

We can interpret the concept of *allegoria* (allegory), which brings together *allos* (other) and *agoreuo* (speech), as "other speech". The other in the speech that is *allos*, is the "other" because it falls outside what is said collectively, in other words; *agoreuo*. In this sense, the other might seem as the signifier of what is left outside, but we can also see that every allegory as a whole lets the reader gain multiple perspectives on the script; inside and outside through the words of the "other". And for this reason, every metaphorical sign that constitutes as an allegory can be considered as an unconscious gutter etched in the script by the author, as a symbolic canal that connects the outside and the inside. Though we can say that every metaphor is able to provide such connection, metaphors on architecture especially can help us interpret said allegorical gutters as windows and doors between the concrete walls of the text. In this essay, we will try to penetrate Descartes' *Discourse on Method* through these windows and doors of architectural metaphors carved into script by the philosopher himself. In accordance with this purpose, first we will re-discover Descartes as the constructor of multiple spaces, in order to see him as an architect. We will explore the "inside" established in Descartes' thought, then we will find the gutters that will connect us from said "inside" to the "outside", and eventually the "outside" constructed by the philosopher himself.

Keywords: Descartes, architectural, metaphor, space, inside, outside.

* Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü, bariscandemir@gmail.com, ORCID Numarası: 0000-0003-3281-4917.

Giriş

Alexander Koyré, René Descartes'ın kitabına baktığımızda bize düşünsel yaşamöyküsünü anlatan büyük bir filozof görmeye o kadar alışmışız ki, artık *Yöntem Üzerine Konuşma*'nın ne kadar alışılmadık ve ne kadar şaşırtıcı olduğunu görmüyoruz diyordu (2020, s. 159). Sanki artık sırf *Konuşma*'ya değil de yazarın kendisine de yani Descartes adına da bu kadar alışmış gibiyiz. Bu büyük ismin düşünce tarihindeki yerini yok saymasak da, artık sanki onu kendi büyüklüğünde sabitlemiş, bu büyüklük ve büyüklüğün düşünce tarihinde tuttuğu yer dışında bu adın bir etkisi yokmuş gibi yapmaya meyilliyiz. Bir kuleden bahseder gibi “Descartes” deyiveriyoruz hemen ve kalıplaşmış çağrışımlarıyla birlikte bu adı övgüyle ansak da övgülerin sabitlendiği bu kuleyi kendi yüksekliği dışında, gizli bölmeleri olan bir yapı olarak göremiyoruz. G. W. Friedrich Hegel'in *Felsefe Tarihi Üzerine Dersler*'indeki Descartes momentini hatırlayalım:

Burada, artık evde olduğumuzu söyleyebilir ve tıpkı uzun bir deniz yolculuğunu geride bırakmış bir denizci gibi ‘Kara göründü!’ diye bağırabiliriz. Descartes her açıdan yeni bir başlangıç yapmıştır. Düşünmek ya da felsefece düşünmek, aklın modern zamanlardaki fikri ve kuruluşu onunla başlar. Bu yeni çağın ilkesi düşünmedir; kendisinden ileri gelen bir düşünme (Hegel, 2009, s. 104).

İşte Hegel'in düşüncesinin o amansız Oluş yolculuğundan geçerken gördüğümüz Descartes kulesi. Övülen, karaya varmış gibi hissedilen, yeniliği kurduğu söylenen, fakat tüm bu övgüyle birlikte geride bırakılan, çünkü Hegel tarafından aşılın, dolayısıyla da sırf yüksekliği ve yüksekliğinin hareketsizliğiyle ele alabileceğimiz bir kule var karşımızda. Oysa kuleler yalnızca dışarıdan, yalnızca yanlarından geçerken yüksekliklerdir. O kulelerin içerisinde mahzenler, daracık dolambaçlı merdivenler, küçük küçük pencereler, dar dolambacın yukarılarında teraslar da bulabiliriz.

Descartes'ın inşa ettiği düşünce kulesini sırf yüksekliği üzerinden değerlendirmek, bizi kuledeki eksiklik ve fazlalıklara karşı körleştirecek, filozofun ne denli alışılmadık olduğunu unutmamızı sağlayacaktır. Bu bakış, örneğin üzerinde çokça durulduğu gibi Descartes'ın “politik miyop”¹ kimliğini yok saymamızı sağlayacak ya da onun oluşturduğu düşünce mekânında yeni dolambaçlar keşfetmemizi olanaksız hale getirecektir. Bu yazıda da böylesi bir yol izleyeceğiz. Descartes'ın düşüncesindeki eksikliklere değil belki, fakat filozofun kullandığı mimarlık metaforlarına odaklanarak, kendi inşa edeceğini söylediği düşünce kulesine,² sanki onunla işimiz bitmiş gibi sırf dışarıdan bakmayı bırakacak ve Descartes'ın ne kadar alışılmadık olduğunu tekrar hatırlayabilmek adına, filozofun metnini, içeriden dışarıya açılan mimari oluklardan yeniden kat edeceğiz.

İçeriden Dışarıya Açılan Alegorik Oluklar ve Descartes'ın İçeri'si

*Allos*³ ve *agoreuo*'yu⁴, diğer bir deyişle “öteki” ve “konuşma”yı birleştirdiği düşünülebilecek olan *allegoria* (alegori) kavramını bir yönüyle “öteki konuşma” olarak değerlendirebiliriz. Üzerinde uzlaşmaya varılmış bir söylemi ya da uzlaşıldığı ölçüde farklı ağzılardan aynı şekilde ifade edilen bir anlatıyı imleyen

¹ Louis Althusser'in deyimiyle siyaset hakkında konuşmaktan olabildiğince kaçınan Descartes'ın nasıl bir politik konumu sahipleniyor ya da farkında bile olmadan destekliyor olabileceğini tartışan araştırmaları bir araya getirip filozofun mektuplarıyla açılan politik hattı da bu tartışmaya dâhil etmeyi deneyen taze bir çalışma için bkz. Utku Özmağas, 2022, *Kartezyen Prens*, İstanbul: Zoom Kitap.

² Descartes *Yöntem Üzerine Konuşma*'nın başlarında matematiğin sırf mekanik sanatlarda kullanılmasını düşünerek, “bu kadar sağlam ve sarsılmaz temeller üzerine daha yüksek bir yapının kurulmaması olmasına hayret et(tiğini)”, ardından da bu yapıyı yeniden inşa etmeye giriştiğini ifade etmiştir (2019, s. 10 ve 27).

³ Eski Yunancada *allos* kavramı, öteki, bahsedilenlerin dışındaki ve diğeri gibi anlamlara gelmektedir (Liddell ve Scott, 1996, s. 70).

⁴ Eski Yunancada *agoreuo* kavramı, konuşma, nutuk ve toplu olarak ya da ittifak halinde oluşturulan söylem gibi anlamlara gelmektedir (Liddell ve Scott, 1996, s. 13).

agoreuo için “öteki” olanın, ilk bakışta tümüyle anlatının dışında kalan bir unsur olduğunu düşünebiliriz. Alegori, elbette bir anlamda uzlaşmaya uymayan, bu bağlamda dışarıda kalan bir sestir, fakat bu ses metne yazarın kendisi tarafından yerleştirilmiştir. Diğer bir deyişle alegori, metnin tümüyle dışında kalan bir anlatıya değil, metnin içerisindeki bir dışarıya işaret etmektedir. Dolayısıyla *agoreuo*'nun içeri'yi imlediği ölçüde, *allos*'la birleşmiş *agoreuo*'nun da, içeri'ye yerleştirilmiş, fakat dışarı'ya açılan bir kanalı imlediğini düşünebiliriz. *Meta*⁵ ve *phero*⁶ kavramlarının birleştirilmesiyle oluşturulduğunu düşünebileceğimiz *metaphora* (metafor) kavramının da “geriye”, “öteye” ya da “ortaya” taşıdığı şeyler de sanki *allegoria*'nın açtığı bu kanalların içinden geçmekte gibidir. İçeri'de olan dışarı'ya ya da dışarı'ya olan içeri'ye taşınmakta, böylece metafor alegorinin içine yerleşmekte, orada hareket etmektedir. Dolayısıyla, her alegorik anlatıyı ya da her metaforik göstergeyi, içeri'yi dışarı'ya bağlayan, deyim yerindeyse onlar arasında git-gel yapabilmemizi sağlayan sembolik kanallar ya da bu kanallar aracılığıyla taşınan unsurlar olarak da değerlendirebilir hale geliriz.⁷

Peki, dışarı ve içeri'yi, alegorinin bir yandan bağlayıp bir yandan ayırdığı bu iki düşünce mekânını birbirinden nasıl ayırt edeceğiz? İçeri'yi oluşturan şeyin *agoreuo*, yani hakkında uzlaşmış bir söylem olduğuna değinmiştik. Descartes'ın metnindeki içeri'yi bulmak için de bu noktadan hareket edeceğiz. Elbette bir filozof ne yazmış olursa olsun, yazılmış olanların tümünün filozofun bize bıraktığı metinlerin “içerisinde” olduğu söylenebilir, fakat bizim bu çalışmada “bir filozofun içerisi” derken kastettiğimiz şey, hem filozofun kendisinin hem de onun çoğu yorumcusunun, filozofun metninde öne çıkmasını istediği göstergelerdir. Üstte de belirttiğimiz gibi bir kuleden bahseder gibi “Descartes” deyiverip geçmemizi sağlayan şey tam da bu göstergelerle şekillenir. Bu göstergeler, alışıldık olanı, hemen akla geleni, filozofun da böyle hatırlanmak istediği bir “konuşmayı” şekillendirir. “*Cogito*”, “Tanrı” ve “açık-seçik bilme” gibi unsurlar, Descartes'la birlikte anılmasına alıştığımız, dolayısıyla filozofun ne kadar alışılmadık olduğunu bize unutturan bu göstergelerdendir. Örneğin Pascal'ın *Düşünceler*'de sadece bir kez doğrudan Descartes'ın adını andığını, iki kez de filozofa açık bir şekilde gönderme yaptığını ve bunların sadece Descartes'ın “*cogito*” ve “Tanrı” üzerine yaptığı belirlemelerle ilgili olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz (2017, s. 38; 168; 198). Immanuel Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'nde Descartes'ı ele aldığı kısımlarda yine hemen hemen her zaman *cogito*'yla ilgilidir (2007, s. 244; 345; 378). Hegel'de de durum aynıdır; *Tinin Fenomenolojisi* 'nde Descartes yalnızca *cogito* belirlemesiyle ilişkili olarak değerlendirilir (1977, s. 352). Felsefe tarihçilerinde de durum Descartes'ın filozof yorumcularınıninkine benzerdir. Örneğin ne Frederick Copleston ne de Roger Scruton Descartes'ın hayat hikâyesi dışında bu öne çıkan kavramların felsefe tarihini nasıl etkilemiş olduğundan başka bir tartışma açmıştır (Copleston, 1994; Scruton, 2015).

Descartes yorumcularının bu tavrına daha birçok örnek bulabiliriz elbette, fakat bundan daha da önemli olan -ve biraz da bu yorumcuların söz konusu tavrını haklı çıkarır gibi duran- Descartes'ın kendi metinlerinde de bu tarz göstergeleri öne çıkarıyor gibi görünmesidir. İnceleyeceğimiz metnin *Yöntem Üzerine Konuşma* başlığını taşıdığını ve daha başlığında “konuşma”nın vurgulandığını hatırlayalım. Bu metni analiz ederken, elbette Descartes'ın metne yerleştirdiği gösterge dizilerinin izlerini süreceğiz, fakat bu dizilerin arasında diğerlerine kıyasla daha baskın olanlarını, Descartes'ın farklı metinlerinde de *özellikle* vurgulanmış

⁵ Eski Yunancada *meta* kavramı, üzerine, ötesine, ortasına ve gerisine gibi anlamlara gelmektedir (Liddell ve Scott, 1996, s. 1108 ve 1109).

⁶ Eski Yunancada *phero* kavramı, taşıma, iletme, ulaştırma ve götürme gibi anlamlara gelmektedir (Liddell ve Scott, 1996, s. 1922).

⁷ Elbette farklı şekillerde de yorumlanabilecek olan *allegoria* ve *metaphora* kavramlarını, bu çalışmada ilkinin ikincisini kapsadığı, ona hareket alanı tanıdığı ve ikincisinin de ilkinin hareketli kıldığı, kapsayanın tümelliğini bir tikel olarak şekillendirdiği unsurlar olarak değerlendiriyoruz. Dolayısıyla Descartes'ın metaforlarını ve alegorilerini birer müttefik olarak, hatta bu tartışma özelinde neredeyse bir paranın iki yüzü gibi birbirine bağlı unsurlar olarak ele alıyoruz.

olanlarını yakalamaya başladığımızda filozofun *agoreuo*'sunu, yani hakkında uzlaşmış “konuşma”sını bulmuş olacağız. Böylece “içeri” dediğimiz unsuru, sadece onu yorumlayanların genel tavrının değil, filozofun kendi tavrının da belirlemiş olduğunu göstermiş olacağız. Öncelikle bu göstergelerden ilkin, yani *cogito* önermesini ele alalım. Rönesans'tan ve belki de en çok Michel de Montaigne'den Descartes'a miras kalmış olan şüphe⁸ ve bu şüphe karşısındaki kesinlik arayışına bir cevap olarak “düşünüyorum, öyleyse varım” ya da kısaca adlandırılan haliyle *cogito* önermesi (2019, s. 38) Descartes'ın ilk baskın gösterge dizisini oluşturur, çünkü tıpkı yorumcuları gibi Descartes da hem farklı kitaplarında hem de mektuplarında durmaksızın *cogito*'yu öne çıkarır. *Cogito* ile yakalanan ontolojik, fakat atomize hakikatin ardından, var olduğundan şüphe edemeyecek olsa da ne olduğunu bilemeyen Ben'i ön plana çıkartan Descartes,⁹ ontolojinin alanından şeyleri açık ve seçik¹⁰ bilme amacını güden epistemolojisinin alanına geçiş yaparak, karşımıza anlattısında yoğunlaşmış olan ikinci diziyi çıkarır. Şeyleri açık ve seçik bilme yöntemi, filozofun düşünen Ben'in kendisi dışındaki şeylerin bilgisi hakkında konuşmasına fırsat tanısa da, bu şeylerin de tıpkı Ben gibi ontolojik bir hakikatle buluşturulması sırf epistemolojiyle olanaklı olmayacağından dolayı, Descartes devreye diğer şeylerin varlığının bir garantörü olarak Tanrı'yı sokacaktır (2019, 40). Böylelikle, daha sonra Descartes tarafından “sonsuz töz”¹¹ olarak adlandırılıp kendisini “düşünen töz” ve “yer kaplayan töz”ün¹² sonluluğundan ve mükemmel olmayışlarından ayıracak, bir yandan da *cogito* ile yakalanan Ben'in kesinliğinin dışındaki her şeyin varlığını garanti altına alacak “Tanrı” adı çevresinde yoğunlaşan bir gösterge dizisi yakalamış oluruz. Kısaca Descartes'ın bu şekilde yoğunlaştırdığını söyleyebileceğimiz bu üç baskın gösterge dizisinin birbirine eklenerek oluşturduğu düşünce mekânını Descartes'ın düşüncesindeki “içeri” olarak adlandırıyoruz. Yanından heybetli bir kuleymiş gibi geçip gittiğimiz, onunla birlikte “Kara göründü!” diye bağırduğumuz Descartes içeri'si işte bu.

Descartes'ın Mimarlık Metaforlarıyla Dışarı'dan İçeri'ye Açılmak

Descartes'ın *Konuşma*'sındaki *agoreuo*'yu oluşturan baskın göstergeleri hem yorumcularının belirlemelerinden hem de en azından filozofun sonraki metinlerinde de takip edebildiğimiz üç dizi üzerinden yakaladık. Şimdi ise, Pierre Bourdieu'nun itirazlarına verdiği cevaplardan birinde “Metinlerim boyunca, yöntemimin mimarını taklit ettiğini belirttim” diyen Descartes'ın (2005, s. 366), sırf *agoreuo*'da kalmakla yetinmeyip mimarlık metaforları aracılığıyla kendi düşüncesinin içeri'sine dışarı'ya açılan kanallar yerleştirmesinin ne gibi etkilerinden bahsedilebileceği üzerinde duracağız.

İlkin Descartes'ın *Yöntem Üzerine Konuşma*'da kullandığı mimarlık metaforlarının bazılarını öne çıkartalım. Bunların ilkiyle, Descartes'ın yaşam yolunu adımlarken ilişki kurduğu farklı düşünce alanlarına dair gözlemleri

⁸ Koyré'nin zarif bir şekilde ifade etmiş olduğu gibi, şüphe karşısında insanın bir hiçten farksız olduğu sonucuna varan Montaigne Descartes'ın gerçek hasmı ve asli ustasıdır (2020, s. 170). Montaigne'nin kaçınılmaz olarak ona edilgin halde tabi olduğumuz şüphe kavrayışının ve bu kavrayışın karşısında felsefenin kendini içinde bulduğu boşluğun karşısında Descartes şüpheyi etkin olarak yakalamayı deneyecek ve Montaigne'den kalan boşluğun karşısına *cogito*'yu koyacaktır (Koyré, 2020, s. 171 ve 183).

⁹ Descartes'ın ontolojiden epistemolojiye yaptığı bu geçişin izlerini *Yöntem Üzerine Konuşma*'da takip edebilecek olsak da (2019, s. 22 ve 39), *Meditasyonlar*'daki “Fakat var olduğumdan kesinlikle emin olan ben, ne olduğumu yeter açıklıkla bilmiyorum.” ifadesinde geçen “açıklık” ve “bilme” vurguları, karşımıza söz konusu geçişin en güçlü izlerinden birini çıkarmaktadır (2007, s. 22).

¹⁰ Descartes, tıpkı bir şeyi açıkça gördüğümüzü söylediğimizde onun gözlerimizi belirli bir güç ve derecede uyandırıyor olduğundaki gibi, dikkatli bir zihin için ulaşılabilir ve mevcut olan bir algıya ‘açık’; açık olmasının yanı sıra diğer tüm algılardan keskin bir biçimde ayrılan bir algıya ise ‘seçik’ der (1985, s. 207-208).

¹¹ Descartes'a göre töz, varolmak için kendisi dışında hiçbir şeye gerek duymayan şeydir ve aslında yalnızca Tanrı böylesi bir şeydir (1985, s. 210).

¹² “Düşünen töz” ve “yer kaplayan töz”, Descartes tarafından özlerini “düşünce” ve “uzam”ın oluşturduğu unsurlar olarak belirlenirken, “düşünce” ve “uzam” ise, sonsuz töze, yani Tanrı'ya bağlı olan, fakat onları bağlı oldukları şeyin bağlantıları olarak ayırt edebileceğimiz unsurlar olarak belirlenir (1985, s. 211 ve 215).

sırasında, sıra “kesinliği ve apaçıklığı nedeniyle ondan hoşlandığını” söylediği matematiğe geldiğinde karşılaşırsız (2019, s. 10). Bu kısımda Descartes, “...bu kadar sağlam ve sarsılmaz temeller üzerine daha yüksek bir yapının hiç kurulmamış olmasına hayret” ettiğini belirtir ve hemen ardından da “...eski putperestlerin yazılarını sadece kum ve çamur üzerine kurulmuş çok gösterişli ve göz alıcı saraylarla kıyas[adığını]” söyler (2019, ss. 10-11). İkinci örneği, Descartes'ın, içinde oturduğumuz konutu yeniden inşa etmeye başlamadan önce, sırf onu yıkmanın, malzemelerini tedarik etmenin ve inşa edeceğimiz yapının resmini özenle çizmenin yeterli olmadığını, bir de bu çalışma sırasında bize içinde rahatça ikamet edebileceğimiz başka bir konutun da sağlanmış olması gerektiğini söylediği kısımda buluruz (2019, s. 27). Üçüncü örnek içinse şu cümleyi alacağız: “Ve tıpkı eski bir konutu yıkarken bir yenisini inşa etmek üzere genellikle tüm yıkıntıların muhafaza edilmesi gibi, kötü temellere dayandırıldığına hükmettiğim kanılarımı yok ederken çeşitli gözlemler yaptım...” (Descartes, 2019, s. 33).

Şimdi şöyle bir soruyla yola koyulabiliriz: Descartes neden sırf içeri’de kalmakla yetinmeyip metnine mimarlık metaforları aracılığıyla geçiş yapabileceğimiz farklı mekânlar yerleştirmek istemiş olabilir? *Konuşma*’dan seçtiğimiz birinci ve üçüncü örneğe bakarak, bu soruya akla gelen ilk makul cevabı vermemiz mümkün: Descartes bu örneklerde, yarattığı ilk kurmaca mekânı, yani içeri’yi şekillendiren anlatıyı kuvvetlendirmek istemiş gibidir. Descartes'ın Bourdin’a yazdığı metnin devamında, filozofla mimar arasında kurduğu yakınlık ilişkisi de bu cevabı desteklemektedir. Descartes, tıpkı bir filozof gibi, istikrarlı bir ev inşa etmek isteyen bir mimarın da ilkin bir hendek kazarak, ardından kumda şüpheli görünen şeyleri bu hendeğin dışına atarak, son olarak da sağlam bir kayaya ulaştığında bu kayayı inşaatın temeli olarak belleyerek yol alacağını söyler (2005, s. 366). Alegorik anlatının bu kısmında, tıpkı Descartes'ın düşüncesinin içeri’sini oluşturduğunu söylediğimiz yapıda bulduğumuz “şüpheden *cogito*’ya doğru uzanan süreci” buluruz: Mimar yaptığı kazıda sağlam bir kaya ararken, Descartes da şüpheyi kazıyarak *cogito*’yu arar ve sonunda ikisi de aradığı sağlam zemini bulur. Demek ki bu noktada Descartes'ın “öteki konuşma”ya geçmesi henüz bizi farklı “dışarı” mekânlarına taşımaz; filozof metaforlarıyla birlikte hâlâ içeri’dedir.

Diğer mimarlık metaforu, yani inşa edilecek olan yapının inşası gerçekleşirken bize ikame etmemiz için gerekli olan ek konut bahsi, karşımızda bizi tam da Descartes'ın şaşırtıcılığına ulaştırabilecek, içeri’den dışarı’ya çıkartabilecek bir kanal örneği olarak belirmektedir. Bu alegori üzerine yorum yapmadan önce Pierre Gassendi’nin Descartes’a getirdiği eleştirilerin arasında yer alan şu cümleyi hatırlamakta fayda var: “Ev tüm gerçekliğini mimardan aldığı halde, mimar ona kendi gerçekliğinden vermez, verdiği gerçekliği başka bir yerden alır.” (2007, s. 109). Bu eleştiri, ilk bakışta Descartes'ın mimarlık metaforlarını kullanmadaki aceleciliğinin ifşası gibidir, fakat buna bir de üstte belirgin hale getirdiğimiz ikinci metaforla birlikte bakmamız gerekir. Eğer Descartes tıpkı içeri’yi oluşturan baskın göstergelerdeki genel eğiliminde olduğu gibi daima *cogito* belirlemesinin ardından garantör Tanrı’ya hızlı sıçramalar yapmış olsaydı, Gassendi’nin eleştirisinin ardından Descartes'ın oluşturmayı denediği içeri, gerçekliğin daima başka bir yerden alındığının belirtilmesiyle birlikte basitçe çıkmaza girerdi. Deneyci Gassendi’nin belirlemesi Descartes'ın garantör Tanrı’sını, hatta idelere doğuştan sahip olma ayrıcalığını barındıran akıl tasarımını çıkmaza sokmakta, ilk sıraya daha sonra John Locke’un çok daha açık biçimde yapacağı gibi duyuları koymaktadır.¹³ Öte yandan, üçüncü mimarlık metaforu örneği, içeri’yi tam da bu noktada “dışarı” sızdıran bir istisnayı içerir. Bu metaforun ardından,

¹³ Bilindiği gibi, Locke’un Descartes'ın ortaya koyduğu dizge karşısında geliştirdiği ilk yıkıcı eleştiri, Descartes'ın doğuştan ideler fikrini hedef almaktadır, çünkü bu tarz idelerin söz konusu olduğunu varsaymak, deneye tâbi olmayan bir akıl yetisi tasarlamak için kaçınılmazdır. Descartes'ın doğuştan olduğunu, dolayısıyla da herkeste bulunduğunu iddia ettiği idelerden biri olan özdeşlik ilkesi fikrinin karşısında Locke, söz konusu ilkenin bir çocukta ya da bir yerlide bulunmayabileceğini söylemiştir (Locke, 2013, s. 71-73).

hâlâ deneycilik ile akılcılık arasında gerçekleşen savaşta olduğumuzu düşünmek, konuya sırf bir klişenin gözünden bakmak anlamına gelir, çünkü artık mimari bir uzamda, mekândan mekâna bağlanan bir düşüncenin alanında, mimarlığın dünyasındayızdır. Eğer “*cogito*”, “açık-seçik bilgi” ve “garantör Tanrı” üçlüsü Descartes'ın inşa etmeyi arzuladığı kule ise, Descartes'ın bu inşa gerçekleşirken orada ikame edeceğini söylediği “başka bir konut” fikri, bize bu kulenin gizlerini, ya da daha açık bir ifadeyle söylememiz gerekirse *agoreuo*'nun *allos*'u olan düşünce mekânlarından birini verir. Bu yeni mekânın bahsiyle birlikte, filozofun, ilk kurmaca mekânı olan *agoreuo*'nun dışına çıktığını, dışarı'ya farklı bir kurmaca mekân daha eklediğini görürüz. Sanki böylece Gassendi'nin eleştirisinin kendisi boşluğa düşmüş gibidir, çünkü bu şekilde dışarı'dan içeri'ye doğru baktığımızda, Descartes'ın kule inşa eden mimarının da kendi gerçekliğini doğa-dışı bir unsurdan değil, yandaki ek-konuttan almakta olduğunu fark ederiz. Bu yorum elbette Descartes'ın düşüncesinin içeri'sinde kaldığımız bir senaryo için geçerli değildir, çünkü filozofun metninde içeri'ye gerçekliğini veren şey, son kertede garantör Tanrı'dır, fakat tam da bu noktada mimarlık metaforlarının yarattığı kanallardan açıldığımız bir dışarı belirir ve bu kanallardan tekrar içeri'ye döndüğümüzde de, artık bir de mimar Descartes'ın yeni bir cevabı var gibidir. Mimar, yapının gerçekliğini sırf başka bir yapının gerçekliğinden alabilir. Dolayısıyla kurmaca bir mekânı doğurabilecek yegâne şey, sırf başka bir kurmaca mekân olabilir. Mekân, kendi malzemesini bir başka mekândan alır.

Sonuç

Bu kısa çalışmada, klasik akılcılık-deneycilik ikiliğinden çıkarak Descartes'ı düşünce mekânları üreten bir mimar olarak görmeyi ve böylece de filozofun ne denli şaşırtıcı olduğunu tekrar hatırlamayı denedik. Descartes'ın kullandığı metaforlar aracılığıyla, kendi düşüncesindeki *agoreuo*'yu *allos*'a bağlı kalarak inşa ettiğini filozofun “ek konut” bahsinde yakaladık. Tıpkı ikamet edilecek konutun kulenin inşasında payı olduğu gibi, Descartes'ın metinleri de düşünce mekânları olarak birbirine farklı kanallarla bağlanır ve tekil üretimleri için bu kanallara bağımlı kılınır. Artık Gassendi ve Locke gibi deneycilerin filozofa yönelttiği klasik eleştirilerde olduğu gibi, Descartes'ın *agoreuo*'sunu oluşturan büyük göstergeleri -örneğin garantör Tanrı fikriyle yakalanan sıçramayı-eleştiremez hale geliriz, çünkü mimar Descartes için, Tanrı da dâhil olmak üzere tüm inşa aslında çoktan farklı bir düşünce mekânına bağımlı kılınmıştır. Gelecekte ortaya konacak ihtişamlı yapının -ki bunun *Felsefenin İlkeleri*'ndeki dizge olduğunu söyleyebiliriz- kendisi olmayan, fakat Descartes tarafından bu yapının sırf bir modeli olarak değerlendirilen *Yöntem Üzerine Konuşma*, bu kulenin berisindeki konut metaforuyla oluşturulan ek mekânların en açık örneklerinden birini vermektedir (2019, s. 19). *Felsefenin İlkeleri*'nde oluşturulan düşünsel mekân, kendi ifadesini bir başka düşünsel mekânda, yani *Yöntem Üzerine Konuşma*'nın konutunda dile getirir. Sırf bu da değil elbette, çok benzer olmalarına rağmen, *Meditasyonlar*'da oluşturulan mekân ile diğerleri de birbirinden farklıdır. Descartes her kitabında farklı bir perspektiften aynı kuleye bakmakta ve bu aynılığı farklılıkla buluşturmakta gibidir. Birbirine farklı mahzenlerinden açılan koridorlarla, pencerelerinden belli perspektiflerde görünen kesitleri aracılığıyla birbirleriyle hem karşılaşan hem de belli miktarda saklanan kurmaca mekânlardır bunlar. Descartes'ın içeri'si dediğimiz şey, en fazla bu mekânların kesişim kümeleri olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bu kesişim kümelerine getirilen aşkınlık eleştirileri, elbette kesişim kümesini hedef aldığı ölçüde hâlâ haklılık payı taşır, fakat bu noktada açığa çıkan ve deneycilik-akılcılık tartışmasının dışarı'sına konumlanan mimarlığın diliyle oluşturulabilecek cevapları görmeyi ıskalar. Eğer mimar Descartes'ın açtığı oluklarla filozofun metnini yeniden kat etmeyi seçersek, kendimizi içeri'den dışarı'ya ve dışarı'dan farklı dışarı'lara açılıp yeniden içeri'ye dönmeyi başarabilen bir mekânlar kentinde bulabiliriz.

KAYNAKÇA

- Copleston, F. (1994). *A History of Philosophy: Volume IV - From Descartes to Leibniz*. Image Books.
- Descartes, R. (1985). "Principles of Philosophy". *The Philosophical Writings of Descartes - Volume I* içinde, (ss. 177-291), (J. Cottingham, R. Stoothoff ve D. Murdoch, Çev.). Cambridge University Press.
- Descartes, R. (2005). "Objections and Replies". *The Philosophical Writings of Descartes - Volume II* içinde, (ss. 63-397), (J. Cottingham, R. Stoothoff ve D. Murdoch, Çev.). Cambridge University Press.
- Descartes, R. (2007). *Meditasyonlar*. (İ. Birkan, Çev.). BilgeSu Yayınları.
- Descartes, R. (2019). *Yöntem Üzerine Konuşma*. (M. Erşen, Çev.). İş Bankası Yayınları.
- Gassendi, P. (2007). "Pierre Gassendi'nin Descartes'ın *Meditasyonlar*'ına İtirazları". *Meditasyonlar* içinde, (ss. 85-150). (İ. Birkan, Çev.). BilgeSu Yayınları.
- Hegel, G. W. F.. (1977). *Phenomenology of Spirit*. (A. V. Miller, Çev.). Oxford University Press.
- Hegel, G. W. F.. (2009). *Lectures on the History of Philosophy 1825-6 Volume III - Medieval and Modern Philosophy*. (R. F. Brown ve J. M. Stewart, Çev.). Oxford University Press.
- Kant, I. (2007). *Critique of Pure Reason*. (N. K. Smith, Çev.). Palgrave Macmillan.
- Koyré, A. (2020). *Platon Okumaya Giriş - Descartes Üzerine Konuşmalar*. (K. Dinçer, Çev.). Pharmakon Yayınları.
- Liddell, H. G. ve Scott, R. (Ed.). (1996). *A Greek-English Lexicon*. Oxford University Press.
- Locke, J. (2013). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*. (V. Hacıkadiroğlu, Çev.). Kabalıcı Yayınları.
- Özmkas, U. (2022). *Kartezyen Prens*. Zoom Kitap.
- Pascal, B. (2017). *Düşünceler*. (D. Çetinkasap, Çev.). İş Bankası Yayınları.
- Scruton, R. (2015). *Modern Felsefenin Kısa Tarihi*. (U. Özmkas ve Ü. H. Yolsal, Çev.). Dipnot Yayınları.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

Birinci yazar: %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions:

First Author: %100

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.